

УДК 347.961.311

Ю. В. Солошенко
аспірантка заочної форми навчання
кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Інституту права імені В. Сташиса
Класичного приватного університету

КВАЛІФІКАЦІЙНО-ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ ДО НОТАРІУСІВ В УКРАЇНІ ТА США

Постановка наукової проблеми. Нотаріат є одним із засадничих інституцій контролю за авторизацією юридичних фактів у правовій системі. Виконуючи функції аутентифікації та авторизації зазначених фактів, суб'єкти здійснення цієї діяльності – нотаріуси, – мають відповідати певним професійно-кваліфікаційним вимогам. Саме тому будь-яка держава потребує створення спеціальних органів контролю якості професійної підготовки нотаріусів та їх відповідності як вимогам чинного законодавства, так і професійної етики.

Метою статті є визначення особливостей атестаційно-кваліфікаційних процедур в системі нотаріату України та США.

Виклад основного матеріалу дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів. У відповідності із текстом статті 3 Закону України «Про нотаріат», статус нотаріуса є визначеним в контексті приписування йому державних повноважень. Він є, згідно змісту зазначеної статті, уповноваженою державою фізичною особою. При цьому Закон встановлює три сфери (сегменти) нотаріальної діяльності, яка може здійснюватися нотаріусом в трьох засадничих формах: а) на базі державної нотаріальної контори, б) на базі державного нотаріального архіву та в) на засадах незалежної професійної діяльності [10].

Як стає очевидним із змісту зазначеної статті, статус нотаріуса в правовій системі України є наближеним до системи латинського нотаріату, який є притаманним високий рівень державної авторизованості нотаріальних повноважень, гарантування державою доброчесності і доброякісності (як нормативно-правової, так і морально-етичної).

Із наведеної в статті 3 дефініції випливають також окреслені законом повноваження нотаріуса, які полягають, зокрема, в посвідченні прав та фактів, що мають юридичне значення, а також вчинення інших нотаріальних дій, які є передбаченими законом для надання цим правам, фактам та діям юридичної вірогідності.

У відповідності із формально-логічним розумінням, вірогідність характеризує той чи інший тип даних, доведеність та достовірність яких не піддається сумніву. Отже, нотаріус в Україні авторизує та аутентифікує відповідні юридичні факти, дії, події, своїми атрибутами засвідчуючи їх безсумнівність, неспростовність, ґрунтовність

та апріорну доведеність. Вірогідність підтвердженого нотаріусом означає преюдицію твердої встановленості самого факту означає, що цей факт, дія або подія набувають статусу належних доказів при розгляді справи у зв'язку із ними в суді.

Закон України про нотаріат встановлює комплекс нормативно-правових вимог, яким має відповідати особа, яка може бути нотаріусом. Ніяких інших нормативно-правових обмежень для реалізації нотаріальної діяльності Закон України «Про нотаріат» не встановлює.

Поняттю «повна вища юридична освіта» відповідає, згідно частин 1, 4, 5 статті 5 Закону України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII, освітній ступінь магістра, себто, той освітній ступінь, який здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.

Ступінь магістра, як відзначає В. Бахрушин, відтворюючи зміст відповідних нормативних актів у своїй публікації, здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків. Отже, особа, яка може бути нотаріусом, повинна мати освітній ступінь магістра із спеціальності «081 Право» та «293 Міжнародне право». [2].

Автор вважає поняття «повної вищої юридичної освіти» дещо застарілим. Посилаючись на чинні Закони України «Про прокуратуру», «Про адвокатуру», «Про нотаріат», автор наголошує на тому, що поряд з цим поняттям в інших законах в аналогічному значенні застосовують поняття «повна вища юридична освіта», що не відповідає чинному Закону України «Про вищу освіту», який встановлює рівні вищої освіти і не використовує застарілі поняття «повна вища освіта» та «неповна вища освіта». Зустрічається також поняття «вища повна юридична освіта». Зміст цих термінів ніде не визначено.

На думку автора, «значна частина проблем пов'язана з хибною практикою регулювання окре-

мих питань освіти поза освітнім законодавством. Автори таких норм часто використовують звичні їм застарілі терміни та концепції нормативного регулювання вищої освіти, не враховують змін, що відбуваються в іншому законодавстві» [2].

Рівень володіння державною мовою нотаріусами, згідно п. 3 ст. 10 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», засвідчується документом про повну загальну середню освіту за умови, що такий документ підтверджує вивчення особою української мови як навчального предмета (дисципліни), або державним сертифікатом про рівень володіння державною мовою, що видається Національною комісією зі стандартів державної мови відповідно до цього Закону [8].

Згідно із ст. 13 Закону України «Про нотаріат», помічником нотаріуса може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, але не нижче першого рівня (бакалавр), володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як три роки. Не може бути помічником нотаріуса особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду [10].

Статус «помічника нотаріуса» не можна в цьому випадку змішувати із статусом «заступника нотаріуса», який, згідно п. 7 «Положення про порядок заміщення приватного нотаріуса», заміщує приватного нотаріуса за наявності обставин тимчасового призупинення його діяльності. Йдеться, зокрема, про відпустку, планове лікування, планову шпиталізацію, навчання, проходження підвищення кваліфікації тощо.

Ст. 5. Закону України «Про нотаріат» встановлено комплекс професійних вимог щодо нотаріуса. До них можна віднести вимоги щодо дотримання присяги та професійної етики; вимоги щодо конфіденційності (щодо збереження таємниці про обставини, які стали йому відомими у зв'язку із виконанням професійних обов'язків); вимоги щодо дбайливого ставлення до документів нотаріального діловодства; вимоги щодо підвищення професійного рівня [10].

Однією з найважливіших (напевно, ключовою) професійною вимогою до нотаріусів є вимога щодо складання кваліфікаційних іспитів та отримання свідоцтва про право займатися нотаріальною діяльністю.

Складання кваліфікаційних іспитів регламентується п. 11. Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату» [12].

П. 11. Зазначеного наказу майже повністю відтворює вимоги ст. 3 Закону України «Про нотаріат», встановлюючи умовами допуску до кваліфікаційного іспиту наявність у екзаменанта пов-

ної вищої юридичної освіти, стажу роботи у сфері права не менше 6 років (з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки), відсутність у екзаменанта судимості.

Додатковою умовою допуску екзаменанта до складання кваліфікаційного іспиту є успішне проходження стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса.

В нормативному акті не міститься тлумачення того, що слід розуміти під цим «успішним проходженням» стажування. Вочевидь, сама оцінка проходження стажування як успішного або неуспішного визначається на розсуд особи (державного або приватного нотаріуса), у якій екзаменант проходив зазначене стажування. Водночас нечіткість самого поняття переносить його розуміння в суб'єктивну площину.

Екзаменант повинен мати намір скласти кваліфікаційний іспит для підтвердження кваліфікації.

Згідно п. 22 Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату» [12], за результатами розгляду питання Комісія може ухвалити як позитивне, так і негативне рішення.

Зазначене рішення може стосуватися декількох варіантів. Комісія може:

1) допустити або не допустити особу до складання кваліфікаційного іспиту на право на зайняття нотаріальною діяльністю, а за його результатами, відповідно, видати або ж відмовити у видачі результуючого кваліфікаційного документу.

2) За обставин, коли претендент не має відповідного стажування в сфері нотаріату, себто, не працював нотаріусом, помічником або консультантом приватного нотаріуса або не мав досвіду роботи на суміжно-допоміжних посадах, комісія також може прийняти рішення щодо допуску або відмови в допуску. Отже, відповідні рішення приймаються на розсуд кваліфікаційної комісії.

3) Анулювати або ж відмовити в анулюванні свідоцтва як кваліфікаційного документу про право зайняття нотаріальною діяльністю.

В ході реалізації процедури прийняття кваліфікаційних іспитів можуть виникати конфлікти інтересів на ґрунті сімейних або дружніх зв'язків претендента та одного з членів комісії. Така інформація може надходити від відповідних територіальних управлінь юстиції. За обставин такого конфлікту інтересів особа, що перебуває в родинно-сімейних зв'язках із претендентом, не допускається до участі в процедурі кваліфікаційного іспиту.

В п. 12 Порядку допуску уточнюється, що під поняттям «член сім'ї або близький родич» слід розуміти чоловіка (дружину) члена Комісії, його дітей, батьків, рідних братів і сестер, діда, бабу, ону-

ків, усиновлювачів, усиновлених та інших осіб за умови їх постійного проживання із членом Комісії і ведення з ним спільного господарства [12].

Результуючу відмову в складанні кваліфікаційних іспитів має бути відображено у Витязі з відповідного рішення Комісії. В цьому документі зазначаються, як правило, причини відмови в допуску, а сам документ підлягає засвідченню Секретарем комісії.

В США є чинним так званий Закон про нотаріальні акти (RULONA), згідно якого державні департаменти з нотаріату окремих штатів можуть призначати державних нотаріусів терміном на чотири роки з дати призначення [3, с. 153; 5, с. 411-415; 6, с. 57-58].

Кандидати на посаду нотаріуса мають відповідати наступним вимогам (цензам):

- 1) *Віковий ценз.* Бути не молодшими 18 років;
 - 2) *Ценз осідлості.* Мати громадянство або перебувати в іншому законному режимі перебування і мешкання на території США;
 - 3) *Ценз зайнятості.* Бути резидентом або мати місце роботи або практики в одному з штатів;
 - 4) *Мовний ценз.* Вміти читати і писати по-англійськи;
 - 5) *Кримінально-правовий та адміністративно-правовий ценз.* Не бути дискваліфікованими через скоєння кримінальних злочинів або адміністративних правопорушень.
 - 6) *Освітній ценз.* Усі кандидати на первинне та повторне призначення нотаріусом повинні пройти як мінімум три години затвердженого нотаріального навчання протягом шести місяців, безпосередньо передують заяві про призначення або повторне призначення.
 - 7) *Кваліфікаційно-дисциплінарний ценз.* Усі претенденти на посаду нотаріуса повинні скласти іспит, що проводиться представником Департаменту відповідного штату.
- Участі претендента в кваліфікаційному іспиті також передують дотримання шерегу додаткових цензів, зокрема:
- 8) *Подання заяви встановленої форми та сплата мита у відповідному розмірі* (розмір мита може коливатися від 50 до 400 доларів, в залежності від штату);
 - 9) *Ценз щодо підтвердження моральності і доброчесності;*
 - 10) *Ценз щодо доброчесності інформування;*
 - 11) *Ценз щодо підтвердження завершеного тригодинного попередньо затвердженого нотаріального курсу* протягом шести місяців до подання заяви;
 - 12) *Ценз щодо відсутності дискредитуючих судимостей* за тяжкі злочини або злочини, пов'язані з шахрайством або обманом;
 - 13) *Ценз щодо дисциплінарної доброчесності;*
 - 14) *Ценз щодо професійної доброчесності* щодо виконання обов'язків

нотаріуса, покладених на особу відповідно до постанови департаменту, федерального закону або законодавства штату;

15) *Ценз щодо рекламної доброчесності,* який стосується дотримання вимог щодо правдивого інформування про наявні у нотаріуса права або привілеї;

16) *Ценз щодо відсутності попередніх негативних рішень кваліфікаційних комісій.* Претендент може бути допущений до участі в іспиті, якщо йому не було відмовлено участі у попередніх іспитах, або якщо рішення попередніх кваліфікаційних іспитів щодо надання права на зайняття нотаріальною діяльністю не було призупинено, скасовано або перервано нотаріальною комісією, департаментом штату або нормативними актами інших авторитетних органів.

В США є наявними обмеження щодо сумісності посад нотаріуса із іншими посадами в органах законодавчої та/або виконавчої влади. Такі особи не мають права займати посаду нотаріуса, якщо вони є членами Конгресу США, або ж обіймають посади в законодавчих, виконавчих чи судових департаментах федерального уряду, а також трасту, за які він або вона отримує зарплату, гонорари або пільги. Не можуть бути нотаріусами члени Генеральної Асамблеї будь-яких штатів [3, с. 153-155].

Процедура іспиту включає наступні етапи. Після призначення Державний департамент надсилає заявнику повідомлення про призначення з подальшими інструкціями, а також офіційною формою підписи і присяги, які заявник має заповнити і виконати. Зазначені матеріали можуть надсилатися також роботодавцеві або за службовою адресою заявника.

Перед кваліфікаційним іспитом заявник повинен прийняти присягу і записати свою клятву, здати заповнену облігацію і комісію до Реєстратора справ в окрузі, де знаходиться офіс нотаріуса. Заявник також повинен зареєструвати свій підпис в офісі в окрузі, де знаходиться офіс нотаріуса. Обидві вимоги мають бути виконаними протягом сорока п'яти календарних днів після дати призначення. За обставин порушення зазначеного терміну сам допуск втрачає чинність.

Тільки після виконання всіх зазначених вимог особа може стати офіційним нотаріусом. Якщо призначена особа не подала присягу, заповнену облігацію і не сплатила комісійні платежі або не зареєструвала свій підпис протягом сорока п'яти днів, то вона повинна буде повторно подати заяву, щоб стати нотаріусом і здійснити повторне виконання всіх інших вимог для призначення нової комісії і нової дати кваліфікаційного іспиту.

Висновки. Система кваліфікаційно-дисциплінарних вимог щодо нотаріальної діяльності в Україні є наближеною до латинської системи нотаріату. Остання характеризується високим рів-

нем структурованості та формалізованості самих вимог до претендента на участь в кваліфікаційних процедурах, що має наслідком спрощення самих регуляторних та процедурних засад іспитів на право отримання відповідних аутентифікуючих документів. В системі загального права англо-саксонського зразка (США) є наявними багаточисельні центри, кількість яких, до того ж, може змінюватися в бік зростання в залежності від законодавства штату. Відповідні кваліфікаційно-дисциплінарні органи не просто мають розширені повноваження щодо встановлення додаткових вимог, а можуть тестувати претендентів на предмет дотримання вимог професійної етики нотаріусів та дотримання ними широкого кола приписів, що є пов'язаними із репутацією, особистою чесністю, порядністю тощо.

Подібні вимоги деталізуючого змісту в окремих випадках не сприяють зростанню рівня якості самої кваліфікації нотаріусів. Збільшення кількості і фрагментованості нормативних вимог до екзаменантів в кваліфікаційних іспитах не лише створює ситуацію зплутаності для організаторів кваліфікаційних іспитів, але і вмотивовує до юридичних конфліктів у зв'язку із дотриманням самих приписів. В процедурно-технічному сенсі переваги має латинська система нотаріату, на засадах якої є побудованою нормативно-правова база атестаційно-кваліфікаційних процедур українського нотаріату.

Література

1. Аршава І.О. Державне управління розвитком нотаріату в умовах трансформації українського суспільства : дисертація канд. наук з держ. упр.: 25.00.01, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Д., 2013. 203 с.
2. Бахрушин В. Що можна вважати вищою юридичною освітою?. *Портал громадських експертів «Освітня політика»*. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/897-shcho-mozhna-vvazhati-vishchoyu-yuridichnoyu-osvitoyu>
3. Бондарєва М.В. Англосаксонський нотаріат: особливості організації та функціонування. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3–4. С. 153.
4. Бурибаєв Е.А., Хамзина Ж.А., Орынтаєв Ж.К., Бекбосынов Е.Т. Организация нотариата и нотариальной деятельности: опыт государств-участников Организации Экономического Сотрудничества и Развития (ОЭСР). М: БИБЛИО-ГЛОБУС, 2016. 428 с.
5. Висеканкцев О.О. Система організації нотаріату: закордонний досвід. *Публічне право*. 2012. № 4 (8). С. 411–415.
6. Гулевська Г.Ю. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання нотаріальної діяльності та пріоритети запозичення в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 57–58.

7. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 40. ст.404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/ed20110701/find?text=%CD%E5%EF%F0%E0%E2%EE%EC%B3%F0%ED%E0%E2%E8%E3%EE%E4%E0>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-20>.

8. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 21. Ст.81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.

9. Закон України «Про запобігання корупції». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 49. ст. 2056. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

10. Закон України «Про нотаріат» *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 39. Ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

11. Карнарук Н.В. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н.В. Карнарук ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2007. 168 с.

12. Наказ Про затвердження Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату у редакції наказу Міністерства юстиції України від 24.12.2012 р. № 1919/5.

13. Положення про порядок заміщення приватного нотаріуса. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 березня 2011 року за № 388/19126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-11>.

14. Чижмарь К. І. Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 350 с.

Анотація

Солошенко Ю. В. Кваліфікаційно-професійні вимоги до нотаріусів в Україні та США. – Стаття.

Статтю присвячено проблемі особливостей професійно-атестаційних вимог до нотаріусів та проведення кваліфікаційно-атестаційних процедур (кваліфікаційних іспитів) відповідними кваліфікаційно-дисциплінарними органами. Проаналізовано ряд статусно-регуляторних і процедурно-регуляторних норм законодавства про нотаріат України і США стосовно вимог, які зазвичай висуваються до нотаріусів у зв'язку їх участю в кваліфікаційних іспитах та отримання відповідних аутентифікуючих документів (свідectв, посвідчень). В результаті проведеного дослідження отримано висновки, згідно яких система кваліфікаційно-дисциплінарних вимог щодо нотаріальної діяльності в Україні є наближеною до латинської системи нотаріату.

Зроблено висновок про те, що в процедурно-технічному сенсі переваги має латинська система нотаріату, на засадах якої є побудованою нормативно-правова база атестаційно-кваліфікаційних процедур українського нотаріату.

Ключові слова: статус нотаріуса, нормативно-правові вимоги до нотаріуса, кваліфікаційний іспит, латинський нотаріат, англо-саксонський нотаріат, центри участі.

Аннотация

Солошенко Ю. В. Квалификационно-профессиональные требования к нотариусам в Украине и США. – Статья.

Статья посвящена проблеме особенностей профессионально-аттестационных требований к нотариусам и проведения квалификационно-аттестационных процедур (квалификационных экзаменов) соответствующими квалификационно-дисциплинарными органами. Проанализирован ряд статусно-регуляторных и процедурно-регуляторных норм законодательства о нотариате Украины и США относительно требований, которые обычно предъявляются к нотариусов в связи их участием в квалификационных экзаменах и получения соответствующих аутентифицирующих документов (свидетельств, удостоверений). В результате проведенного исследования получены выводы, согласно которым система квалификационно-дисциплинарных требований по нотариальной деятельности в Украине является приближенной к латинскому системе нотариата.

Сделан вывод о том, что в процедурно-техническом смысле преимущества имеет латинское система нотариата, на основе которой является построенной нормативно-правовая база аттестационной квалификационных процедур украинского нотариата.

Ключевые слова: статус нотариуса, нормативно-правовые требования к нотариусу, квалификацион-

ный экзамен, латинский нотариат, англо-саксонский нотариате, цензы участия.

Summary

Soloshenko Yu. V. Qualification and professional requirements for notaries in Ukraine and the USA. – Article.

The article is devoted to the problem of peculiarities of professional-certification requirements for notaries and carrying out qualification-certification procedures (qualification exams) by the relevant qualification-disciplinary bodies. A number of statutory, regulatory and procedural norms of the Notary Law of Ukraine and the USA are analyzed in relation to the requirements, which are usually imposed on notaries in connection with their participation in qualifying examinations and obtaining the relevant authentication documents (certificates, certificates). As a result of the conducted research, we have concluded that the system of qualification and disciplinary requirements for notarial activity in Ukraine is close to the Latin notary system.

It is concluded that in the procedural and technical sense, the Latin notary system has the advantages, on the basis of which the normative and legal basis of the certification and qualification procedures of the Ukrainian notary is built.

Key words: status of notary, regulatory requirements for notary, qualification exam, Latin notary, Anglo-Saxon notary, participation requirements.